

EXTREEMRECHTS EN MONARCHISME IN FRANKRIJK

Maurice Weymbergh

Noot : de vertaling van de Franse citaten in de tekst bevinden zich achteraan het artikel.

Vooraleer wij ons thema aansnijden, een paar opmerkingen en terminologische preciseringen die ons perspectief zullen verduidelijken. Volgens R. Rémond en F. Bourricaud zijn er in de grond drie grote rechtse families in Frankrijk: voor Rémond de legitimisten, de orleanisten en de bonapartisten; voor Bourricaud (1), die het eens is met Remonds drie-deling maar ze wenst te dehistoriseren, de conservatieven, de gematigden en de populisten. Bonapartisten en populistten zijn natuurlijk geen voorstanders van de erfelijke, traditionele monarchie, maar wel van de *homo novus*, de held, de charismatische figuur die een bestaande crisis kan oplossen. De legitimisten of conservatieven wensen de terugkeer van de legitieme koninklijke familie, de Bourbons, en het herstel van het Ancien Régime. De orleanisten zijn aanhangers van een zijlijn van de koninklijke familie, de Orléans, en van de constitutionele monarchie: zij zijn liberaler en open voor verandering en aanpassing. De terminologie van Bourricaud is algemener en daarom bruikbaar, omdat er heden ten dage ook conservatief gezinde of gematigde geesten bestaan die geen monarchisten meer zijn. Men kan eveneens populist zijn zonder bonapartist te zijn. Beweren zoals Rémond doet dat Giscard orleanist is, Chirac bonapartist en Barre gaullien heeft eerder een metaforische betekenis.

Over de wederzijdse relaties tussen die drie families schrijft Bourricaud : «*Des chevauchements sont fréquents entre populistes et conservateurs, mais les contacts sont toujours acrimonieux entre populistes et modérés*» (p. 205). Hij voegt eraan toe dat populistten vaak van banden met links houden en zich graag als sociaal of socialistisch voordoen: men zou dan van fascisme kunnen spreken. Conservatieven en populistten kunnen samengaan, zonet op het vlak van de ideologie dan toch op het vlak van de praktijk, terwijl conservatieven en gematigden, die weinig van elkaar houden, kunnen samenwerken en in de loop van de XIXde en de XXste eeuw samengewerkt hebben.

Het thema van het artikel maakt dat wij vooral de nadruk zullen leggen op de conservatieven en hun pogingen om de monarchie te herstellen. Chronologisch beginnen wij in 1875, met de IIIde Republiek en gaan tot de Vde Republiek. Het spreekt vanzelf dat Maurras en Action française in ons onderzoek centraal staan.

De restauratie kan niet zonder herziening van de vigerende grondwet plaatsvinden. Sedert de Franse Revolutie hebben de constituties elkaar vrij vlug opgevolgd, zo vlug soms dat zij niet eens toegepast werden: de strijdende partijen hebben altijd hun vijanden willen uitschakelen, zo al niet in daden dan toch in woorden; de meeste commentatoren van de Franse politieke geschiedenis spreken dan ook van een heersende stemming van burgeroorlog. In *La Quatrième République* schrijft J. Julliard: «*C'est un fait que, depuis la chute de l'Ancien Régime, les Français n'ont jamais trouvé de constitution à leur convenance*»(2) 1. De periodes van crisis zijn zeer talrijk geweest maar we zullen ons beperken tot crises die tot herziening van de grondwet geleid hebben, 1875, 1940, 1945-1946, 1958-1962.

Vooraleer in te gaan op de problematiek van de grondwetsherzieningen en van de pogingen om de monarchie weer in te voeren, willen wij de nadruk op de huidige situatie leggen, die, naar het schijnt, wel een einde (voorlopig?) aan de Franse constitutionele ziekte maar ook aan het monarchisme kan brengen. Het lijkt immers mogelijk dat, zoals Furet het geschreven heeft in *Penser la Révolution française*: «*La Révolution française est terminée*»(3). In *La république du centre*, waarvan de ondertitel, *La fin de l'exception française*, de teneur weergeeft, noteert hij dat de burgeroorlog die altijd dreigde nu voorbij schijnt te zijn: de grondwetsherzieningen van '58 en '62 hebben uiteindelijk een constitutioneel kader ontworpen dat, na felle aanvallen tegen de Gaulle en diens autoritarisme, onder meer van Mitterrand, die zich met klem tegen de nieuwe constitutie verzet heeft(4), door de leidende linkse en rechtse partijen aanvaard wordt. Er heerst heden een voor Frankrijk uitzonderlijke consensus: de nieuwe instellingen hebben inderdaad getoond dat zij niet alleen *l'alternance* maar ook *la cohabitation* (de samenwerking tussen een President van de Republiek die tot het ene kamp en een meerderheid die tot het andere behoort) mogelijk maken. Vandaar een nieuw verschijnsel: Frankrijk wil en moet voortaan vanuit het centrum geleid worden, wat de titel van Julliards bijdrage in hetzelfde boek, *La course au centre*, verklaart. De consensus over de bestaande grondwet is fundamenteel, omdat de aan de President van de Republiek verleende machten van hem een *monarque républicain* hebben gemaakt. De uitdrukking die door veel

commentatoren gebruikt wordt(5), is merkwaardig omdat zij de synthese maakt tussen de twee aartsvijanden, de monarchie en de republiek. Furet drukt dit op de volgende manier uit: «*Les Français célèbrent aujourd'hui ensemble une Constitution dont le pouvoir exécutif réconcilie l'Ancien Régime et la Révolution. Ils ont même adopté, gauche et droite d'accord, une Cour constitutionnelle qui eût semblé une hérésie monstrueuse à n'importe quel républicain du XIXe siècle ou même, souvenons-nous, d'il y a un quart de siècle. Ils ont enterré la querelle de l'école, et ils ne considèrent plus l'Eglise catholique comme incompatible avec la République. Ils ont réduit à l'inutilité politique le parti communiste, gardien sourcilleux du temple jacobin. Quelle preuve supplémentaire veut-on de l'extraordinaire mutation en cours, et quel événement peut-on invoquer qui témoigne en sens inverse?... Ce que la tradition nationale offre de particulièrement monarchique à une élection démocratique peut servir à la gauche, pour peu qu'elle s'y adapte, aussi bien qu'à la droite: le roi de France à titre précaire peut être pris dans un camp ou dans l'autre*» (pp. 53-54, 46) 2. Die consensus impliceert echter dat het socialisme veel elementen van zijn gedachtengoed heeft laten varen, onder meer het jacobijnse voluntarisme, de opvatting dat de staat veroverd moet worden om de economie aan een strenge staatscontrole te onderwerpen, de communistische mythe, de religieuze oorlog. Bourricaud constateert in dezelfde lijn, maar voor de rechtse partijen, het volgende: «*Pour la droite aujourd'hui, la République n'est plus la «gueuse» ou «la femme sans tête». La droite est devenue républicaine grâce à un général catholique qui, sans être monarchiste, ne cachait point sa fidélité à la mémoire des «quarante rois qui en mille ans firent la France»*» (pp. 41-42) 3. Die nieuwe situatie verklaart dat het herstel van de erfelijke monarchie in het huidige Frankrijk, uitgezonderd voor uiterst beperkte kringen, een (voorlopig?) voorbijgestreefd probleem is. We zullen natuurlijk hiermede rekening moeten houden.

Na deze inleidende opmerkingen, die de perken van ons artikel bepalen, kunnen wij tot de kern van onze studie overgaan, de analyse van de grote crises en van de grondwetsherzieningen van 1875, 1940, 1946, 1958 (1962). Voor elke periode zullen wij de actie van de extreem-rechtse monarchistische groepen binnen het bestaande constitutionele kader plaatsen. Bij de eerste grondwetsherziening zijn de legitimisten en orleanisten betrokken; bij de tweede hebben sommige leden van *Action française* een rol gespeeld; bij de derde zijn het de traditionele partijen die de opties bepaald hebben, maar het eerste project werd door het Franse volk verworpen en een tweede verbeterde versie is nodig geweest; bij de laatste is de actie van de

Gaule doorslaggevend geweest.

De constitutie van 1875, die de fundamenteen legt van de IIIde Republiek, blijft tot in juli 1940 bestaan. Wij hebben gemeend haar geschiedenis zeer beknopt te moeten belichten vanuit de werken van een beroemd historicus, één van de intellectuele hoofdfiguren van *Action française*, Jacques Bainville (1879-1936). Hij heeft onder meer een *Histoire de la Troisième République. 1870-1935* en een *Histoire de trois générations. Avec un épilogue pour la quatrième* (6) geschreven, die voor ons thema uiterst interessant zijn. Bainville is een uitgesproken monarchist, wiens gedachte helemaal met die van Maurras parallel loopt(7). We hadden even goed enkele van de zeer talrijke werken van Léon Daudet, een andere grote figuur van *Action française*, kunnen gebruiken, bijvoorbeeld zijn *Panorama de la Troisième République*(8), maar die zijn als pamflet bedoeld en slaan meer op de dagdagelijkse politiek met haar combines en haar schandalen. De visie van Bainville, die niet minder georiënteerd is, blijft niettemin binnen de perken van het historisch onderzoek.

De constitutie van 1875, die met een meerderheid van één stem goedgekeurd werd, is het werk geweest van conservatieven of legitimisten en orleanisten of gematigden, die in feite de restauratie van de monarchie wensten. Vroeger waren zij het niet eens over de te kronen prins: de graaf van Chambord, kleinzoon van Karel X, of de graaf van Parijs, kleinzoon van Louis-Philippe. Aangezien echter de graaf van Chambord zonder erfgenaam was, bleek het nu mogelijk een akkoord te sluiten: eerst zou de Bourbon gekroond worden en na diens dood zou de graaf van Parijs hem opvolgen. De restauratie faalde echter omdat de graaf van Chambord weigerde zijn koningstitel aan een Assemblée te danken te hebben en omdat hij trouw aan de kleur van de vlag van de Franse koningen wou blijven. Bainville noteert: «Mais l'esprit dominant de l'Assemblée était «orléaniste», c'est-à-dire que la majorité concevait une royauté sur le modèle de 1830. Si elle était monarchiste, elle ne l'était pas assez pour accepter un roi qui ne lui dût pas le trône. En haine de l'Empire, elle se défiait de tout pouvoir personnel. Elle craignit la guerre civile, des fusils qui «partiraient tout seuls» pour les trois couleurs. Après la lettre du 27 octobre, où le comte de Chambord maintenait ce qu'il avait dit de son emblème, le désaccord entre le prince et l'Assemblée fut complet. La voie s'ouvrait devant la République que, pour la deuxième fois, la chance venait servir. Cette histoire de six mois s'appelle dans les livres l'échec de la monarchie» (p. 43-44) 4. Zo heeft de Assemblée een grondwet moeten uitdokteren in afwachting van de dood van de graaf van Chambord; zij volgde

daarbij de raad van de graaf van Parijs : «Ne pouvant faire la monarchie, il faut faire ce qui s'en rapproche le plus» (p. 45) 5. Wat Bainville als volgt samenvat : «Ce n'est pas assez de dire que l'Assemblée nationale établit la République alors qu'elle s'était proposé de restaurer la monarchie. Précisément parce qu'elle était monarchiste, elle était seule capable de faire la Constitution qui devait permettre à la République de durer» (p. 39) 6. De titel van het tweede hoofdstuk is La Monarchie constitutionnelle sous un autre nom.. Summier samengevat ziet de grondwet er als volgt uit : de President van de Republiek wordt door de twee Kamers voor 7 jaar verkozen. Hij duidt de formateur van het Ministerie aan en kan de Assemblée ontbinden met het akkoord van de Senaat. De structuur van de Senaat is vooral als bolwerk tegen de revolutionaire en democratische strekkingen gedacht, wat Bainville natuurlijk goedkeurt. Kortom : «Au total, la Constitution de 1875 était la moins mauvaise qu'une République pût concevoir» (p. 54).

De hoop op de restauratie werd na de dood van de graaf van Chambord intussen teleurgesteld : in 1884, bij de herziening van bepaalde elementen uit de grondwet, werd besloten, omdat de samenstelling van de Assemblée in een republikeinse zin veranderd was, dat de republikeinse vorm van de staat niet meer gewijzigd mocht worden en dat de leden van de families die over Frankrijk geregeerd hadden, niet verkiesbaar waren. Opvallend daarbij is dat de Republikeinen die de grondwet van 1875 als «orleanistisch» hadden gebrandmerkt, ze voortaan door dik en dun zullen verdedigen.

Ik kan hier niet ingaan op de ingewikkelde geschiedenis van de IIIde Republiek, maar wel wijzen op de manier waarop Bainville ze percipieert : het is de geschiedenis van een langzaam verval, waar het democratische element, ingevoerd door republikeinen, radicalen en socialisten, meer en meer naar boven komt, vertraagd weliswaar juist door de wijsheid van de eerste grondwetgevers en door hetgeen hij le génie de la République (p. 275) noemt. Bourricaud noteert treffend hierover : «Il y avait bien à droite des gens qui comme Jacques Bainville admiraient la sagesse du compromis orléaniste de 1875. Mais relativement rassurés par le conservatisme latent du régime, ils étaient rebutés par son inefficacité. Jacques Bainville jugeait la République apte à régler les querelles, qu'elle produisait par un effet de son génie propre, mais radicalement incapable de gérer les affaires de l'Etat» (p. 50) 7. Ik zou nog de werk- en denkwijze van Bainville door twee voorbeelden willen illustreren : wat Frankrijk in 1914-1918 gered heeft, niettegenstaande zijn door het systeem veroorzaakte zwakheid, is, en Bainville gebruikt hier een bekende uitdrukking van Maurras, la monarchie de la guerre . De logica van de oorlog vergt immers een veel grotere macht van de executieve en een bundeling van alle krachten

tegen de vijand. L'union sacrée , waarvan Action française een forse voorstander is geweest, en Clemenceau(9) hebben de nodige discipline kunnen herstellen. Daarbij citeert Bainville natuurlijk het boek van de socialist Marcel Sembat van 1912, *Faites un Roi, sinon faites la paix* , Sembat die de Republiek la femme sans tête noemde (p. 285). Er weze aan herinnerd dat Sembat onder de indruk was komen te staan van het boek van Maurras *Kiel et Tanger* , dat de meester van Action française hem toegestuurd had. Maurras citeerde Sembat natuurlijk zeer vaak : tijdens zijn proces in 1945 verwijst hij nog naar hem. Het tweede voorbeeld betreft het laatste hoofdstuk betiteld *La voie déclinée* , waarin Bainville de geleidelijke ontbinding van de republiek beschrijft, waar het democratische(10) uiteindelijk de bovenhand krijgt : «A la vérité, si les difficultés ont grandi, si la guerre et les suites de la guerre ont contribué à les mûrir, elles sont venues avec le développement de la démocratie, refoulée d'abord, contenue ensuite, débordant enfin et qui, justifiant le précepte cornélien que «le pire des états est l'état populaire», ne peut plus être atténuée que par des calmants d'un effet provisoire» (p. 316) 8. En Bainville verwijst, bij wijze van grafschrift, naar de beroemde passus in de inleiding van Titus Livius, waar de Romeinse historicus zijn lezers waarschuwt dat zij het ontstaan maar ook en vooral de ontbinding en de val van een volk zullen meemaken.

Da't is dus het kader waarin Maurras en zijn vrienden — hij heeft ze eerst moeten overtuigen(11) — het monarchisme een nieuw leven hebben ingeblazen. De manier waarop Maurras zijn zienswijze voorgesteld heeft, is bijzonder verstandig, haast geniaal : hij beweert dat zijn monarchisme het resultaat is van een enquête, titel — *Enquête sur la Monarchie* (12) — die hij trouwens aan het boek, dat er de resultaten van openbaart, heeft gegeven. De hoofdthesis ervan is de beweging dat wie het standpunt aanvaardt dat de nationale belangen alle andere primieren, logisch gedwongen is te erkennen dat de monarchie, althans voor Frankrijk, het beste systeem is. Het nationalisme van Action française is integraal omdat zij waarlijk de nationale belangen als hoofd- en basiswaarde poneert. Het monarchisme is daar een gevolg van, niet omgekeerd. «On démontre la nécessité de la Monarchie comme un théorème. La volonté de conserver notre patrie française une fois posée comme postulat, tout s'enchaîne, tout se déduit d'un mouvement inéluctable. La fantaisie, le choix lui-même n'y ont aucune part : si vous avez résolu d'être patriote, vous serez obligatoirement royaliste. Mais, si vous êtes ainsi conduit à la Monarchie, vous n'êtes pas libre d'obliquer vers le libéralisme, vers le démocratisme ou leurs succédanés. La raison le veut. Il faut la suivre et aller où elle conduit» (13) 9. Tegenover alle tekortkomingen van de liberale en sociale democratie, tegenover alle euvelen en zwakheden

van de Franse Republiek, waaronder de onmogelijkheid een buitenlandse politiek te voeren⁽¹⁴⁾, staan de kwaliteiten van het monarchistische systeem. De door Maurras aanbevolen monarchie heeft vier eigenschappen, waarop hij steeds terugkomt : zij is erfelijk (daardoor is de opperste functie in de staat aan de politieke strijd onttrokken; de monarch vereenzelvigd zich en zijn dynastie met de nationale belangen); traditioneel (zij beschermt tegen de breuken en verzamelt de positieve elementen van een eeuwenlange ervaring); antiparlementair (geen scheiding der machten; het monarchisch regime van Maurras heeft niets te maken met een constitutionele monarchie en is autoritair); gedecentraliseerd (Maurras meent dat de vrijheden, les libertés, hun plaats aan de basis hebben en verdedigt de lokale machten, die hij soms les républiques noemt).

De manier waarop Maurras zijn visie bepleit verleent specifieke trekken aan zijn onderneming. Zijn monarchie is niet meer van goddelijke genade : alhoewel een grote bewonderaar van de Kerk, l'Eglise de l'ordre, zal hij pas aan het einde van zijn leven opnieuw tot het catholicisme toetreden en als agnosticus fundeert hij de superioriteit van de monarchie op een empirische en rationele analyse, trouw aan zijn positivistische methode, l'empirisme organisateur. De koning van Maurras heeft niets meer van de vroegere, de persoon van de vorst omhullende mythe, maar is zuiver het product van het intellect van de meester van Action française. De specificiteit van de nieuwe monarch blijkt verder uit de manier waarop hij de troon opnieuw zal bestijgen. Maurras gelooft niet in verkiezingen, weg die Action française toch zal bewandelen in 1919 en 1924 met armzalige resultaten, maar in aan de staatsgreep die hij in verschillende van zijn werken en in zijn talloze artikels beschreven heeft, onder meer in Si le coup de force est possible en in Mademoiselle Monk (15). Maurras verlaat hierme de de traditionele conservatieve denkwijze en beschouwt de politiek als het resultaat van goed doordachte en toegepaste technieken, die op artificiële manier de gewenste resultaten veroorzaken. Zoals Lenin, maar natuurlijk met tegengestelde doeleinden, interesseert hij zich voor de technieken van de politiek. Wat verder opvalt is het soms radicale voluntarisme van Maurras : « Tout arrive, donc tout se peut. Il n'y a qu'à vouloir. Qu'on veuille le plus possible, et le réel éclot » (16) 10. Maurras heeft zelfs van révolution conservatrice gesproken, daar waar J. de Maistre integendeel meent dat de contrarevolutie « ne sera pas une révolution contraire (dus geen révolution conservatrice), mais le contraire de la révolution » (17) 11.

De taal en de handelingen van Action française en van haar liga's zijn erg activistisch en revolutionair tot net na de eerste wereloorlog; nadien verliezen ze stilaan van hun elan. E. Weber, in zijn

klassieke studie *L'Action Française*, noteert hierover : « Si la période de 1889 à 1914 avait été un temps d'affirmation, la guerre et les années d'après-guerre un temps de joie de vivre, à partir de 1927, ce furent les années qui laissèrent du champ aux redéfinitions. Le conservatisme croissant de l'Action française, remplaçant le caractère révolutionnaire des débuts, s'était reflété dans son alliance avec l'Eglise » (18) 12. De oud wordende Maurras herhaalt zichzelf onophoudelijk maar verkiest uiteindelijk zijn leer boven de daad. Daarbij komt dat nieuwe radicalere bewegingen aan het ontstaan zijn, o. m. de fascistische bewegingen, waarvoor Maurras, zoals voor Mussolini of Franco, ontegensprekelijk sympathie voelt en die vaak zijn werk loven, maar toch verschillend zijn. De leer van Maurras is uitgewerkt aan het einde van de XIXde of in het begin van de XXste eeuw : hij is de contrarevolutionair bij uitstek, maar de revolutie waartegen hij zich verzet is de Franse Revolutie. De fascisten daarentegen reageren niet zo zeer tegen 1789 als tegen 1917. Maurras aanvaardt de volkssoevereiniteit niet, de fascisten, op hun manier, wel : de charismatische gave van de leider wordt door het volk (h)erkend. Zoals R. Rémond het formuleert : « _le fascisme est une déviation de la démocratie » (pp. 200-201) 13. Men mag daarbij niet vergeten dat Maurras, Bainville en L.Daudet werken over Napoleon geschreven hebben (19) en dat zij uitgesproken anti-bonapartistisch zijn.

De nederlaag van 1940, die Bainville en Maurras hadden zien komen, heeft een nieuwe constitutionele crisis doen ontstaan. Op de details hiervan kan ik niet ingaan (20) en ik zal me tot een paar opmerkingen beperken. Ten eerste is het resultaat van de constitutionele crisis radicaal : de Republiek houdt op te bestaan; de Assemblée nationale verleent alle machten aan de door Pétain geleide regering om via constitutionele akten een nieuwe grondwet op te stellen. Door de tweede van die akten krijgt Pétain ten persoonlijke titel de executieve en de wetgevende machten; de Kamers blijven bestaan maar worden door de derde akte sine die verdaagd (enkel Pétain, hoofd van de staat, kan ze bijeenroepen). Ten tweede : twee figuren hebben een hoofdrol gespeeld in het tot stand komen van de nieuwe constitutionele situatie, P. Laval en R. Alibert. Alibert was een vurige aanhanger van *Action française* en van Maurras' gedachtenwereld. Ten derde : de ontwikkeling van het Vichy-regime is ingewikkeld en men onderscheidt over het algemeen drie fases, een eerste fase, waarin de Petainisten en de ware Vichyisten de macht in handen hebben; een tweede, waarin Laval de baas geworden is en een derde, waarin de Militie en de collaborateurs, de uitgesproken fascistische, de Duitse politiek zonder meer toepassen (21). *Action française* is via haar leden vooral in de eerste periode actief en het

attentisme van Maurras is het object van een zware kritiek van de collaborateurs geweest. Ten vierde : als uitgesproken vijand van Duitsland, is Maurras de voorstander van een harde politiek geweest, zolang Duitsland zwak was. Nadien heeft hij een voorzichtige houding aanbevolen : Frankrijk moest tijd winnen om zich te kunnen herbewapenen. In zijn visie was de democratische Republiek voor de verzwakking van Frankrijk verantwoordelijk. Maurras was dus niet door de nederlaag verrast. Van het begin af, en tot het einde toe, heeft hij Pétain gesteund en een politiek voorgesteld die hij als *la seule France* bestempelde(22). Frankrijk moest zich terugtrekken uit de strijd, neutraal blijven zover het kon — de collaboratie met Duitsland was opgelegd door de omstandigheden maar mocht niet tot collaborationisme(23) uitgroeien — en moest alles doen om tegen Duitsland, maar ook tegen Engeland, de Franse belangen te vrijwaren. Voor ons probleem ligt de hoofdzaak elders : de *Révolution nationale* was in de grond de verwezenlijking van een groot deel van Maurras' programma. Geen republiek, een sine die verdaagd Parlement, de volmachten aan het staatshoofd : Pétain beschikte op papier — laat ons niet vergeten dat Frankrijk in twee regio's verdeeld was en dat de Duitsers de ware machtoefenaars waren — over de macht van een zeer autoritair monarch. Travail, Famille, Patrie hadden daarbij de republikeinse Liberté, Egalité, Fraternité vervangen en het corporatisme werd ontwikkeld. «De tous les corps et de toutes les publications impressés à louer Pétain en 1940, elle (l'Action française) resta toujours son soutien le plus ferme. Sans que cela eût été formulé expressément, Pétain prenait la place d'un roi, et les royalistes reportaient sur Pétain le loyalisme qu'ils réservaient jusque-là au Prétendant. Quand le géographe Jean-François Gravier enseignait à Uriage, son plaidoyer pour l'Etat hiérarchique, fort mais non étatiste, se terminait par des arguments en faveur de la monarchie, redéfinie comme «le gouvernement d'un seul» _ «la seule formule possible en France». Qu'était Vichy, «cet Etat incarné par un pouvoir personnel devant être entouré de conseils», sinon l'accomplissement quelque peu altéré des rêves maurrassiens?»(24) 14. Een citaat om de ophemelende toon van Maurras te illustreren : «Car c'est ce qu'il importe de redire au terme de ces considérations, exhalées de l'extrême point de notre désastre, telle est l'étrangeté du paradoxe auquel on a affaire : on rencontre le Bien. Peut-être le Meilleur. Quelque chose d'inimaginable et de merveilleux à quoi personne ne pouvait s'attendre et ne s'était attendu. Un avènement qui, depuis de longues années, — soixante-quinze, quatre-vingts, quatre-vingt-dix, près d'un siècle, — ne s'était pas produit au sommet de l'Etat français!»(25) 15. Zoals zo vaak in de Franse geschiedenis heeft het Vichy-regime processen ingericht

om dan later, na zijn omverwerping, zelf beoordeeld te worden : het proces van Riom vindt zijn pendant in het proces van de Vichyisten. Het proces van Maurras(26) is voor de huidige lezer bijzonder interessant wegens de intensiteit van de verdediging van de beschuldigde en zijn intellectueel niveau. Het gevolg van al die gebeurtenissen is natuurlijk het discredit van de rechtse gedachte, waarvan Maurras ontegenwoordig de grootste vertegenwoordiger van zijn tijd is geweest, en de zich installerende heerschappij van de linkse ideologieën.

De bevalling van de IVde Republiek is niet zonder moeite gebeurd. Een eerste constitutioneel ontwerp werd door het Franse volk verworpen (referendum van 5 mei 1946), het tweede werd aanvaard (referendum van 13 oktober 1946) maar met een kleine meerderheid. Het eerste project gaf te veel macht aan de Assemblée en te weinig aan de executieve, het tweede stelde dat de President van de Republiek de Voorzitter van de Ministerraad aanduidt, maar dat die aanduiding, mits voorstelling van het politieke programma, door de Assemblée bekrachtigd moet worden. Na de dubbele investituur kiest de Voorzitter zijn ministers : hij is, op papier, de baas van de ploeg. Verder wordt er een Conseil de la République (Senaat) geïnstituëerd, die in de eerste versie ontbrak. Volgens Julliard had die grondwet kunnen werken, indien er een duurzame meerderheid gevonden had kunnen worden en indien Ramadier, de eerste Voorzitter van de Ministerraad, zich niet onmiddellijk naar de geplogendheden van de IIIde Republiek had gericht (pp. 67-68). Julliard merkt eveneens op dat, op het ogenblik van de debatten over de grondwet, de overgrote meerderheid van de bevolking niet naar de IIIde Republiek wou terugkeren, maar dat de herinnering aan het autoritaire Vichy-regime belet heeft dat men een sterke executieve zou opbouwen. Opvallend is dat Léon Blum in zijn boek *A l'échelle humaine* (27), in de gevangenis in Bourassol en later in de vesting van Portalet in 1941 geschreven, nadenkend over de euvelen van de IIIde Republiek, aan een presidentieel regime gedacht heeft. Bij de debatten over de constitutie legt hij daar niet meer de nadruk op. Twee problemen hebben uiteindelijk de IVde Republiek ten val gebracht : de Oost-West betrekkingen en het bestaan van een sterke communistische partij enerzijds en de decolonisatie anderzijds. De IIIde Republiek duurde 65 jaar, de IVde 12.

Het einde van de IVde Republiek is gepaard gegaan met een zeer zware crisis, met een begin van staatsgreep in Algerije en op Corsica en met de mogelijkheid van een burgeroorlog. Op die peripetieën kan ik niet ingaan. H. Beuve-Méry heeft dat einde met een zelfmoord vergeleken, Julliard met euthanasie en anderen, en M. Winock hoort daar zeker bij, met een moord(28). In de linkse kringen heeft men niet alleen gewezen op een complot van uiterst-rechts, van

de aanhangers van l'Algérie française , maar ook op een complot van de kringen om de Gaulle en van de Gaulle zelf. Raymond Aron had reeds tijdens de Tweede Wereldoorlog bonapartistische tendensen bij de Generaal vermoed(29). Diens autoritaire houding, zijn verwerping van de voorgestelde constitutie in 1946 en zijn kritiek op het tweede project in zijn beroemde toespraken van Bayeux en Epinal (16 juni en 22 september 1945) hadden bij veel republikeinen een zeker wantrouwen gewekt. Aangeduid op 29 mei 1958 als Voorzitter van de Ministerraad door R. Coty, President van de Republiek, had de Gaulle bijzondere volmachten op drie gebieden geëist : op militair vlak, om in Algerije de vrede te herstellen; op wetgevend vlak : gedurende zes maanden zou de executieve verordeningen kunnen uitvaardigen om de crisissituatie te verhelpen; op constitutioneel vlak. De vergelijking met de situatie van juli 1940 ligt voor de hand, maar zoals R. Rémond(30) laat opmerken, zijn de verschillen zeer groot : Pétain beschikte over de constitutionele machten ten persoonlijke titel; nu zijn ze een prerogatief van de door de Gaulle voorgezeten regering. Daarbij komt dat die regering het advies van een Consultatief Constitutioneel Comité (twee derden ervan zijn Parlementariërs) moest inwinnen en dat zijn voorstel aan een referendum onderworpen zal worden. Vijf principes moeten verder bij het opstellen van de grondwet in acht genomen worden, o. m. de scheiding der machten, de verantwoordelijkheid van de regering voor het Parlement, de onafhankelijkheid van de rechterlijke autoriteit. De voorgestelde grondwet werd in september 1958 door een referendum met ongeveer 80% der stemmen goedgekeurd. Voortaan zal de President van de Republiek door een college van ongeveer 80.000 leden, en niet meer door de Assemblée benoemd worden, en, in geval van nood, over uitzonderlijke machten beschikken; hij benoemt de Eerste Minister die voor het Parlement verantwoordelijk blijft (maar de regering moet niet meer bewijzen dat zij het vertrouwen van de Assemblée geniet; de oppositie moet voortaan, om de regering omver te werpen, bewijzen dat zij de meerderheid geworden is). Vier jaar later, in 1962, zal een herziening van de grondwet plaatsvinden, waardoor gesteld wordt dat de President van de Republiek voor zeven jaar door het algemeen stemrecht verkozen wordt. Hierdoor wordt hij de monarque républicain : zijn legitimiteit is even groot als die van de Kamers.

Vooraleer wij summier de erfenamen van het conservatisme en van het maurrassisme bespreken, zouden wij de vraag willen stellen of er banden bestaan tussen de Gaulle en Maurras. Die vraag dient gesteld omdat P. Boutang, een trouwe aanhanger van Maurras, dit in een ophefmakend artikel "De Gaulle disciple de Maurras"(31) beweerd heeft. Boutang, die zich niet met Vichy gecompromitteerd heeft, is een

van de beste kenners(32) van Maurras en hij heeft zich na 1958 bij de nieuwe grondwet aangesloten. En Rémond en Bourricaud(33) vinden dit belangrijk genoeg om het te vermelden. Voor Boutang zou de nieuwe grondwet een macht aan de President van de Republiek verlenen die van monarchistische aard is en aan onze tijd aangepast. De Gaulle zou trouwens op verschillende momenten de graaf van Parijs hulde betoond hebben. Maar, zoals Rémond het laat opmerken, bestaat er een onderscheid in natuur tussen een monarchie die erfelijk is en een President die zijn macht van de volkssoevereiniteit, van het algemeen stemrecht krijgt. De Gaulle heeft nooit de volkssoevereiniteit in vraag gesteld, alhoewel hij ervan uitging dat zijn legitimiteit op de op 18 juni 1940 gestelde daad beruiste. Maurras was verder voor de decentralisatie, wat zeker niet het geval van de Gaulle is (althans tot ongeveer aan het einde van zijn Presidentschap), die in dat opzicht typisch jacobijns denkt (hier kan opgeworpen worden dat Maurras zonder moeite met de centraliserende maatregelen van Vichy vrede genomen heeft, wat E. Nolte benadrukt heeft(34), en dat men hem vaak als een jacobin blanc heeft beschouwd). Verder is de Gaulle meer een pragmaticus dan een doctrinair, terwijl Maurras door en door doctrinair is(35). Uiteindelijk zijn ze beiden nationalist, maar door Maurras wordt alles wat in de geschiedenis van Frankrijk uit de Franse Revolutie voortspuit, uitgesloten, daar waar de Gaulle én het monarchistische én het revolutionair-republikeinse Frankrijk aanvaardt.

Het conservatisme, in de zin van een strekking die het Ancien Régime wil herstellen, is intussen een eerder onbetekenende beweging geworden, die in een paar tijdschriften zichzelf overleeft. Zoals Bourricaud het uitdrukt : «J'ai tenté de décrire le retrécissement graduel de la tradition conservatrice. En moins d'un siècle, cette tradition est devenue une peau de chagrin»(36) 16. En dit omdat de sociale en economische basis ervan door de modernisering van Frankrijk tijdens de IVde en de Vde Republiek vernietigd werd. De standenmaatschappij van het Ancien Régime behoort tot het verleden en Frankrijk, dat lang een landelijke natie gebleven is, heeft na de tweede wereldoorlog zijn boerenbevolking drastisch zien inkrimpen. De boeren, zoals overigens de hele natie, hebben zich geïndustrialiseerd. Met het einde van de oorlog in Algerije heeft zich een deel van het leger, dat zich door de Gaulle bedrogen voelde, met de oude vichyisten verenigd en is terroristisch opgetreden. Die opstand is intussen voorbij en het moderne leger vergt een hoog niveau aan technologische kennis, wat de dromerijen van het Ancien Régime eerder irreëel maakt. De eigendom, traditioneel de steunpilaar van de conservatieve gedachte, heeft zich zo gewijzigd en gediversifieerd dat zijn vormen weinig meer met het vroegere stelsel te maken hebben. De

Frans natie, sleutelbegrip van hun denken, is gedevaloriseerd door de omvang van de dominerende politieke entiteiten : wat betekent nog la seule France in de huidige wereld? Ofwel heeft Frankrijk een beschermer nodig, ofwel moet het deel van een groter geheel gaan uitmaken, waarin het noodzakelijk van zijn specificiteit zal verliezen. Verder hebben zich en de vorm en de omvang van de familie, ander sleutelbegrip van het conservatieve gedachtengoed, zodanig gewijzigd dat de vroegere familie onherkenbaar geworden is. Blijft de Kerk, die oorspronkelijk contra-revolutionair is geweest. Daar ook heeft zich de situatie veranderd en de strijd tussen Maurras en Marc Sangnier(37) is een tussenschakel in die evolutie geweest : uiteindelijk heeft de christelijke democratie gezegevierd. Het integrisme is dan het overblijfsel van de nostalgie naar het Ancien Régime : het weigert de verandering, de aanpassing en klampt zich vast aan vormen die dood zijn. Voor ons probleem is de conclusie van Rémond echter doorslaggevend : «L'histoire a voulu que ce système intellectuel (het conservatisme), après avoir joué un rôle proprement politique, achève sa trajectoire comme force de protestation religieuse : comble de l'imprévu, cette tradition dont l'inspiration était foncièrement orthodoxe est amenée à un comportement schismatique. Il y a un point au moins sur lequel cette génération n'a pas repris l'héritage intégral : les héritiers ne sont plus royalistes ou si peu»(38) 17.

Om dit artikel te besluiten zou ik nog zeer bondig twee extreem-rechtse bewegingen wille bespreken, nieuw-rechts en het lepenisme. Ik kan zeer bondig zijn omdat noch A. de Benoist noch Le Pen monarchisten zijn. Nieuw-rechts is een beweging die zich aan het einde van de jaren 70 heeft geprofileerd en een tijdlang in het centrum van de belangstelling heeft gestaan. Het blijft resoluut een metapolitieke beweging die zich ertoe beperkt de cultuur, die intussen door links gedomineerd is, weer voor het rechtse gedachtengoed receptief te maken. Zijn leider, A. de Benoist, heeft een hele evolutie achter de rug en blijft evolveren. Ik zal me hier tot een paar opmerkingen beperken en verwijs voor de rest naar mijn studie «J. De Maistre, Ch. Maurras et A. de Benoist. Continuités et ruptures». Ten eerste is Benoist anti-liberaal en anti-socialistisch, maar zijn anti-amerikanisme is sterker dan zijn anti-communisme, omdat het communisme economisch niet leefbaar is(39). Ten tweede spreekt hij zich uit voor de heidense gedachte, voor het heidense heilige, die door de joods-christelijke beschaving uitgeroeid zijn geweest. Waar Maurras de Grieks-romeinse oudheid ophemelt maar toch een bondgenoot blijft van de katholieke kerk (het tweede Rome heeft het anarchisme van Jesus en van het jodendom kunnen beteugelen en een duurzame organisatie scheppen), is Benoist radicaal anti-katholiek en anti-christelijk(40). Ten

derde : Benoist is geen nationalist; indien er sprake kan zijn van nationalisme, dan is dat een Europees nationalisme. Europa moet zijn specificiteit bewaren, net als andere groepen recht op hun specificiteit hebben(41). Ten vierde : er is geen sprake van een staatsgreep of van een gewelddadige breuk met het bestaande regime. Benoist spreekt zich niet uit tegen de republiek of voor de monarchie. In een van zijn laatste werken, *Démocratie : le problème* (42), kiest hij voor de democratie, niet voor de liberale weliswaar, maar wel voor de organische democratie.. Is burger van die democratie wie aan haar funderende mythe, aan haar funderende waarden deelneemt. Benoist verkiest de rechten van de volkeren boven de rechten van de mens : er heerst dus tolerantie tussen de volkeren, die recht hebben op hun specificiteit, maar niet binnen een bepaald volk : wie niet deelneemt aan de funderende waarden (die weliswaar voorzichtigheidshalve niet gedefinieerd worden), heeft geen burgerschapsrecht. De opperste waarde is het belang van het volk. De organische democratie verschilt uiteindelijk niet zo zeer van de natie van Maurras, wel is er geen sprake van een monarch en kan het begrip volk op het Europese volk toegepast worden.

Wat nu Le Pen betreft, zal ik nog bondiger zijn, alhoewel de leider van de Front national een ingewikkelde carrière achter de rug heeft. De beweging kan men als een nationaal-populisme kenmerken(43), waarvan het nationalisme moeilijk vergelijkbaar is met het integraal nationalisme van Maurras of het nationalisme van de Gaulle. Frankrijk heeft geen grootse taken meer voor zich, maar moet voortaan zijn identiteit tegen de immigranten verdedigen : het nationalisme loopt op een defensieve stelling uit. Le Pen, die de cultus van Jeanne d'Arc tracht te laten herleven, is niettemin een republikein die nergens over de terugkeer van de koning spreekt. Verder is hij een voorstander van de liberale markteconomie. Voor ons thema is zijn beweging dus weinig relevant, zelfs indien zij een enorme invloed op de Franse politiek uitoefent. Voor Furet is zij een pathologie van de nieuwe toestand die ontstaan is met de modernisering van Frankrijk en met de consensus over de gaullistische grondwet. Furet noteert : «*Même si ses leaders (van het Front national) sont, pour beaucoup d'entre eux — à commencer par leur chef — des rescapés des aventures de l'extrême droite française (l'Action Française, Vichy, Poujade, l'OAS), le succès du Front national ne s'inscrit pas dans cette continuité; ou bien, dans la mesure où il a des précédents, il tient plus du poujadisme que de l'Algérie française ou du maurrassisme des hommes de Vichy. En effet, il ne se définit pas par rapport à la Révolution française, et contre les idées de 1789...Ce qui a nourri le Front national est moins le souvenir de nos luttes civiles que le grand remue-ménage né de la*

modernisation urbaine et industrielle du pays...Le Front national, au contraire, appartient à la nouvelle France dont il est la pathologie» (44) 18.

Na die al te summiere bespreking van de constitutionele crises en van de rol van extreem-rechts in de pogingen om de monarchie te herstellen, kunnen wij in de hegeliaanse denktrant stellen dat de monarchie de these is, waarvan de Republiek de antithese uitmaakt en le monarque républicain de Aufhebung, de synthese. Misschien is inderdaad een gestalte van de Franse geschiedenis voorbij.

VOETNOTEN

(1) *Respectievelijk : Les droites en France, Aubier, Paris, 1982 (voor alle hier besproken problemen is de bibliografie van Rémond te raadplegen : pp. 488-526); Le retour de la droite, Culmann-lévy, Paris, 1988.*

(2) *Pluriel, Culmann-Lévy, 1981, p. 58. In La république du centre, werk geschreven samen met F. Furet en P. Rosanvallon, noteert hij : «Une des plus étranges particularités de la vie politique française depuis deux siècles, c'est que les diverses formes de pouvoir qui s'y sont succédé ne constituent pas des cadres institutionnels ouverts à tous, mais bel et bien des systèmes idéologiques et, pour ainsi dire, des programmes politiques. La longue instabilité institutionnelle ouverte par la Révolution française s'est prolongée tout au long du XIXe siècle. On s'y est disputé, on s'y est battu pour la monarchie, pour l'Empire ou pour la République sans esprit de recul. Pendant plus d'un siècle l'alternance des partis y a pris la forme de l'alternance des régimes. Chaque avènement était vécu comme une revanche sur le régime précédent. On ne se demandait guère que faire des républicains sous la monarchie ou des monarchistes sous la République; on se contentait d'estimer dans les deux cas qu'il fallait les réduire, et même les détruire. Bien qu'il représentât parfois la moitié de la nation, l'autre était assimilé à l'ennemi. En vérité, la France des droits de l'homme n'est jamais*

parvenue à concevoir le pluralisme, si ce n'est sous la forme d'un combat manichéen entre le Bien et le Mal» (*Pluriel*, Culmann-Lévy, Paris, 1989, pp. 102-103).

(3) Folio, Gallimard, Paris, 1988. «La Révolution française est terminée» is de titel van het eerste hoofdstuk (pp. 11-130).

(4) Zie zijn boek *Le coup d'Etat permanent*, Julliard, Paris, 1984.

(5) M. Winock in *La République se meurt* (Folio, Gallimard, Paris, 1985, pp. 239) spreekt van *la monarchie élective*; Bourricaud van *la monarchie républicain* (pp. 47,60).

(6) Respectievelijk : Fayard, Paris, 1945 (de eerste uitgave is van 1935); Fayard, Paris, 1939 (de eerste uitgave is van 1918 en voorwoord en epiloog zijn later geschreven).

(7) Men leze bv. het voorwoord van *Filiations*, opgedragen aan Maurras (*La Cité des Livres*, Paris, 1923), waarin hij zijn bewondering voor hem uitspreekt, en het voorwoord van Maurras voor het posthuum verschenen werk van Bainville *Lectures* (Fayard, Paris, 1937 (Fayard, Paris, 1937, pp. VII-XXIV). De dood van Bainville in 1936 is een uiterst zwaar verlies voor l'Action française geweest.

(8) Gallimard, Paris, 1936.

(9) In Clemenceau, die uiteraard gedurende jaren een aartsvijand geweest is, erkent l'Action française iets van de daadkracht van het Comité de salut public dat de eenheid van Frankrijk gered heeft.

(10) De hoon van Bainville voor de democratie komt zeer goed naar voren in *Epilogue pour la quatrième génération* in *Histoire de trois générations* (pp. 248-253).

(11) Dit geldt niet voor Bainville, die door eigen nadenken monarhist geworden was : «Mais il (Bainville) avait accédé à la monarchie tout seul, sans avoir suivi mon catéchisme» (*Au signe du Flore*, Les oeuvres représentatives, Paris, 1931, pp. 282).

(12) *De eerste uitgave is van 1900-1901, in boekvorm van 1909: de definitieve uitgave is van 1924. Intussen is het boek veel lijviger geworden, verrijkt door een Discours préliminaire, een Préface de l'édition de 1909, Une campagne royaliste au Figaro en Si le coup de force est possible).*

(13) *Enquête sur la Monarchie, Nouvelle Librairie Nationale, Paris, 1924, pp. 476, 520. Zie ook over de ontwikkeling van l'Action française Au signe de Flore; van L. Daudet, Fers le Roi, Grasset, Paris, 1934.*

(14) *Ik kan hier niet ingaan op Maurras' kritiek; hij heeft de meest volledige catalogus van die euvelen opgemaakt. Het spreekt vanzelf dat al die kwalen hun oorsprong in de Franse Revolutie vinden. De genealogie van de Revolutie, die natuurlijk in het onthoofden van de koning culmineert en naar de femme sans tête leidt, heeft hij ook opgesteld. De Franse Revolutie is absoluut niet van Franse oorsprong : Rousseau, die geen Fransman is, heeft alle revolutionaire thema's - Joodse, protestantse, Zwitserse, Duitse, Engelse - samengebracht en de Franse klassieke cultuur helpen vernietigen. C'est la faute à Rousseau ... Een goed voorbeeld van een fundamentele kritiek op de republikeinse politiek is te vinden in Kiel et Tanger (Bibliothèque des Oeuvres politiques, Versailles, 1928; de eerste, veel kortere uitgave is van 1905).*

(15) *Het eerste werk, dat hij samen met H. Dutrait-Crozon geschreven heeft, werd voor het eerst in 1908 gepubliceerd en dan in Enquête sur la Monarchie opgenomen; het tweede werd in L'avenir de l'intelligence opgenomen (Minerva, Paris, 1905).*

(16) *Enquête sur la Monarchie, p. 550.*

(17) *De uitdrukking révolution conservatrice duikt op in Enquête sur la Monarchie, p. 423, en in Kiel et Tanger, p. 69. Voor Maistre zie Considérations sur la France, Garnier, Paris, 1986, p. 102. Voor een vergelijking tussen Maistre en Maurras, zie ons artikel "J. de Maistre, Ch. Maurras en A. de Benoist. Continuités et ruptures", te verschijnen in de Acta van een colloquium georganiseerd door de Auschwitz Stichting.*

(18) *Fayard, Paris, 1985, p. 291.*

(19) *Respectievelijk: Jeanne d'Arc, Louis XIV, Napoléon, Flammarion, Paris, 1937, opgenomen in Oeuvres capitales. Essais politiques, Flammarion, Paris, 1954; Napoléon, Fayard, Paris, 1932; Deux idoles sanguinaires. La Révolution et son fils Bonaparte, Albin Michel, Paris, 1939. In de tekst van l'Action française van 5 december 1912, "Dix-huit Brumaire et deux Décembre", schrijft Bainville: «Le régime des Assemblées est un régime détestable. Le bon peuple de France accueille toujours sa chute par des explosions de joie. Mais, lorsque c'est l'Empire qui s'implante à la place de la République, le résultat est aussi mauvais. L'autorité a du bon, mais l'autorité de tout le monde n'est pas bonne. Alors il ne reste plus, en fait de gouvernement autoritaire, qu'à opter pour la monarchie» (opgenomen in Chroniques, Plon, Paris, 1938, p. 187).*

(20) *Zie hierover o.m. Robert Aron, Histoire de Vichy, Fayard, Paris, 1954, 2 bd.; J.P. Azema, De Munich à la libération, Seuil, Paris, 1979; M. Winock, La fièvre hexagonale, Culmann-Lévy, Paris, 1986.*

(21) *Over de periodisatie, zie M. Cointet-Labrousse, Vichy et le fascisme, Complexe, Bruxelles, 1987.*

(22) *La seule France. Chronique des jours d'épreuve, Lardanchet, Lyon, 1941.*

(23) *Het onderscheid is van Maurras zelf, zie H. Massis, Maurras et notre temps, La Palatine, Paris-Genève, 1951, bd. 2, p. 164.*

(24) *E. Weber, op. cit., p. 490. Men kan erop wijzen dat de graaf van Parijs, die met de beweging van Maurras in 1937 gebroken had, wat overigens geen lijn van Maurras' leer gewijzigd heeft, in juli 1941 een Message aux Français had laten circuleren, waarin hij Pétain bewierookte (E. Weber, op. cit., p. 491).*

(25) *La contre-révolution spontanée, Lardanchet, Lyon, 1943, p. 240. Deze tekst is des te merkwaardiger daar hij in 1943 gepubliceerd wordt, op een moment dat men weet dat Duitsland de oorlog gaat verliezen. Over de Maurras zo vaak verweten uitdrukking la divine surprise (om*

de "troonbesteiging" van Pétain te begroeten), leze men de rechtzetting van P. Boutang in Charles Maurras. *La destinée et l'oeuvre*, Plo, Paris, 1984, p. 600.

(26) Zie le procès de Charles Maurras, A. Michel, Paris, 1946.

(27) Mermod, Lausanne, 1945, pp. 62-68, 159-163; zie Julliard, op. cit., pp. 56-57.

(28) Respectievelijk, *Le suicide de la IVe République*, Le Cerf, Paris, 1958; *La Quatrième République*, hoofdstuk VIII, pp. 185-200; *La République se meurt*, Gallimard, Paris, 1985.

(29) "L'ombre de Bonaparte", in *La France libre*, août 1943, opgenomen in *L'âge des empires et l'avenir de la France*, Défense de la France, Pari, 1945; in zijn *Mémoires* (Julliard, Paris, 1983, pp. 184-186) geeft hij toe dat hij te ver is gegaan. Over het bonapartisme van de Generaal, zie Bourricaud, op. cit., pp. 208-217; Rémond, op. cit., pp. 322-333.

(30) *Le retour de de Gaulle*, Complexe, Bruxelles, 1987, pp. 102-106; zie hierover Julliard, op. cit. p. 194.

(31) *Nation française*, nr 4, 1959.

(32) Zie zijn reeds geciteerd boek, Charles Maurras. *La destinée et l'oeuvre*; medewerker van *Aspects de la France*, dat Action française moest voortzetten en in juni 1947 opgericht werd. Later werd hij directeur van *Nation française*, ontstaan uit een breuk met *Aspects de la France*. *Nation française* wou het systeem aan de huidige situatie aanpassen. Zie hierover R. Rémond, *Les droites en France*, pp. 405-406.

(33) *Les droites en France*, p. 282; Bourricaud schrijft hierover: «Mais ce qui a été accompli en 1815 n'a pas pu être après 1870. Le roi n'est pas revenu. Quant au désastre de 1940, il n'a produit selon P. Boutang des effets bénéfiques qu'à l'échéance de 1958, avec l'instauration du général de Gaulle, que P. Boutang considère comme une quasi-Restauration», op. cit., pp. 210-211.

(34) *Der Faschismus in seiner Epoche*, Piper Verlag, München, 1963,

pp. 120-121.

(35) Rémond noteert : «Rien n'est plus éloigné de la philosophie fixiste et réactionnaire de l'extrême droite traditionaliste que le modernisme de la pensée gaulliste : à preuve le souci de s'adapter aux exigences de l'heure comme aux possibilités dus temps, le pari sur le développement, la volonté de mettre la France à l'heure de son siècle, qu'il s'agisse de l'art militaire où il intègre les conséquences succesives de deux révolutions technologiques - l'application du moteur, et la domestication de l'atome -, de l'économie ou de la démographie.

Sa formation intellectuelle doit plus au philosophe de l'Evolution créative qu'à l'auteur de l'Enquête sur la MOnarchie» (*Les droites en France*, p. 317).

(36) *Op. cit.*, p. 153.

(37) Zie hierover *Le dilemme de Marc Sangnier*, in *La démocratie religieuse*, Nouvelles Editions Latines, Paris, 1978. De eerste uitgave van *Le dilemme de Marc Sangnier* is van 1906.

(38) *Les droites en France*, pp. 280-281.

(39) *Orientations pour des années décisives*, *Le Labyrinthe*, Paris, 1982, pp. 43-55.

(40) Respectievelijk : *Anthinés*, Flammarion, Paris, 1940 (de eerste uitgave is van 1901) en *La démocratie religieuse; Comment peut-on être païen ?*, A. Michel, Paris, 1981; *L'éclipse du sacré*, samen met T. Molnar, *La Table Ronde*, Paris, 1986.

(41) *Maiastra. Renaissance de l'Occident*, Plon, Paris, 1979, p. 314; *Europe, Tiers monde même combat*, Laffont, Paris, 1986.

(42) *Le Labyrinth*, Paris, 1986.

(43) Zie A. Chebel d'Appollonia, *L'extrême-droite en France De Maurras à Le Pen*, Complexe, Bruxelles, 1988; zie bibliografie, p. 434.

(44) *La République du centre*, pp. 23-26.

VERTALING FRANSE CITATEN

1. *Het is een feit dat, sinds de val van het Ancien Régime, de Fransen nooit meer een constitutie hebben gevonden naar hun smaak.*

2. *De Fransen vieren vandaag een Constitutie waarvan de uitvoerende macht het Ancien Régime en de Revolutie met elkaar verzoent. Ze hebben zelfs, zowel links als rechts, een constitutioneel Hof aanvaard dat een monsterachtige ketterij zou zijn geweest in de ogen van om het even welke republikein uit e XIXe eeuw of zelfs, laten we het maar vergeten, nog een kwart eeuw geleden. Ze hebben de schoolstrijd achter zich gelaten, en ze beschouwen de Katholieke Kerk niet langer als onverzoenbaar met de Republiek. Ze hebben de Communistische partij tot politieke machteloosheid gedoemd, de grimmige bewaker van de Jacobijnse Tempel. Welk bijkomend bewijs wil men nog van de buitengewone mutatie die aan de gang is, en welke gebeurtenis zou men kunnen aanhalen die in de tegenovergestelde richting wijst ? ... Het monarchistische element in de normale traditie kan bij democratische verkiezingen zowel in het voordeel van links als in het voordeel van rechts spelen : de koning van Frankrijk ter bede kan zowel uit het linkse als uit het rechtse kamp komen.*

3. *Voor de rechterzijde is de Republiek niet langer «la gueuse» of «la femme sans tête». De rechterzijde is republikeins geworden dank zij een katholieke generaal die, zonder monarchist te zijn, geen geheim maakte van zijn trouw aan de gedachtenis van de veertig koningen die gedurende duizend jaar Frankrijk maakten.*

4. *Maar de overheersende mentaliteit van de Assemblée was «orleanistisch», dat wil zeggen dat de meerderheid een koningschap concipieerde naar het model van 1830. Ze mocht dan monarchistisch zijn, maar ze was het niet genoeg om een koning te accepteren die de kroon niet aan haar te danken had. In haar haat tegen het keizerschap wantrouwde ze elke persoonlijke macht... Ze vreesde de burgeroorlog, de geweren die «vanzelf zouden afgaan» voor de driekleur. Na de brief*

van 27 oktober, waarin de Comte de Chambord staande hield wat hij van zijn embleem had gezegd, was de breuk tussen de prins en de Assemblée totaal. De weg was open voor de Republiek die, voor de tweede keer, door het geluk gediend was. Deze geschiedenis van zes maanden heet in de boeken de mislukking van de monarchie.

5. Aangezien we de monarchie niet stand kunnen brengen, moeten we iets tot stand brengen wat er zoveel mogelijk op lijkt.

6. Het volstaat te zeggen dat de Assemblée nationale de Republiek vestigde terwijl ze zich had voorgenomen de monarchie te vestigen. Juist omdat ze monarchistisch was, kon alleen zij een Constitutie opmaken die de Republiek een levenskans gaf.

7. Er waren ter rechterzijde wel mensen die zoals Jacques Bainville de wijsheid van het orleanistische compromis van 1875 bewonderden. Maar hoewel vrij gerustgesteld door het latente conservatisme van hun regime, werden ze toch afgestoten door zijn inefficaciteit. Jacques Bainville achtte de Republiek in staat om de twisten op te lossen die ze voortbracht door haar eigen geaardheid, maar totaal de capaciteit miste om de staatszaken te beredderen.

8. Al zijn de moeilijkheden toegenomen, al hebben de oorlog en zijn gevolgen enkel bijgedragen ze te doen rijpen, ze zijn ontstaan met de ontwikkeling van de democratie, die eerst teruggedrongen werd, vervolgens werd voortgezet en tenslotte buiten de oevers brak, en die, overeenkomstig de corneliaanse regel die zegt dat «de slechtste van alle staten is de volksstaat», alleen nog getemperd kon worden door kalmerende middelen met tijdelijke uitwerking.

9. De noodzaak van de monarchie wordt aangetoond als een theoreem. Als de wil om ons Franse vaderland in stand te houden eenmaal als postulaat is gesteld, dan volgt alles daaruit, alles vloeit daaruit voort in een onvermijdelijke beweging. De fantasie, de keuze zelf spelen daar geen enkele rol in : wie eenmaal besloten heeft een patriot te zijn, is noodzakelijkerwijze een royalist. Maar wie aldus tot de monarchie worden gebracht, is niet meer vrij af te wijken naar het liberalisme, naar de democratie of hun surrogaten. De rede wil het. Men moet ze volgen waarheen ze ook leidt.

10. *Alles voltrekt zich, dus is alles mogelijk. Het volstaat te willen. Als men het uiterst mogelijke wil, dan wordt het werkelijkheid.*

11. *(... dat de contrarevolutie) geen tegengestelde revolutie zal zijn (dus geen conservatieve revolutie), maar het tegendeel van de revolutie.*

12. *Was de periode van 1889 tot 1914 een tijd geweest van bevestiging, de oorlog en de jaren erna een tijd van levensvreugde, vanaf 1927 was het een tijd van herdefinieren. Het toenemende conservatisme van de Action française, die het revolutionair karakter van haar beginperiode verdrong, weerspiegelde zich in haar verband met de kerk.*

13. *... het fascisme is een afwijking van de democratie.*

14. *Van alle instellingen en alle publikaties die zich in 1940 haastten Pétain te prijzen, was zij het (de Action française) die hem de sterkste steun bleef verlenen. Zonder dat het uitdrukkelijk zo geformuleerd werd, nam Pétain de plaats in van een koning, en de royalisten brachten op Pétain de loyaliteit over die ze tot dan toe voor de Pretendent hadden voorbehouden. Toen de geograaf Jean-François Gravier in Uriage doceerde, besloot hij zijn pleidooi voor de hiërarchische staat - sterk maar niet etatistisch - met argumenten ten gunste van de monarchie, die hij herdefinieerde als «de regering van één enkele» - «de enige formule die in Frankrijk mogelijk is». Wat was Vichy, «die staat geïncarneerd door een persoonlijke macht die zich met raden moest omringen, anders dan de wat gewijzigde vervulling van de Maurrassiaanse dromen?»*

15. *Want het is belangrijk te verklaren bij het slot van deze overwegingen, opgerezen uit het extreme punt van onze catastrofe, zo vreemd is de paradox waarmee we te maken hebben : wij stuiten op het Goede. Misschien het Beste. Iets onvoorstelbaars en heerlijks dat niemand kon verwachten of verwachtte. Een gebeurtenis die zich, sinds vele jaren, - vijfenzeventig, vijfentachtig, vijfnegentig, bijna een eeuw - niet had voorgedaan aan de top van de Franse staat !*

16. *Ik heb gepoogd een beschrijving te geven van de geleidelijke ineenkrimping van de behoudsgezinde traditie. In minder dan een*

eeuw is deze traditie een stuk chagrijnleer geworden.

17. De geschiedenis heeft gewild dat dit intellectueel systeem (het conser-vatisme), nadat het een wezenlijk politieke rol had gespeeld, aan het eind van zijn baan komt als religieus protest : als toppunt van onvoorspelbaarheid heeft deze traditie, waarvan de inspiratie fundamenteel orthodox was, geleid tot een schismatisch gedrag ... Er is tenminste één punt waarop deze generatie de integrale erfenis niet heeft bewaard : de erfgenamen zijn niet langer of nog maar nauwelijks royalistisch.

18. Zelfs als zijn leiders (van het Front National) voor het merendeel - te beginnen met hun chef - ontsnapten zijn uit de avonturen van Frans extreem-rechts (Action française, Vichy, Poujade, OAS), dan ligt het succes van het Front National toch niet in het verlengde van die continuïteit, of in de mate dat er precedentes zijn, zijn die veeleer te zoeken bij het poujadisme dan bij «l'Algérie française» of bij het Maurrassisme van de mannen van Vichy. Immers, het F.N. definieert zich niet met betrekking tot de Franse Revolutie en tegen de ideeën van 1789... Het F.N. heeft zich niet zozeer gevoed met de herinneringen aan onze burgerlijke omwentelingen dan met de grote omwenteling ontstaan uit de stedelijke en industriële modernisering van ons land ... Het Front National behoort integendeel tot het nieuwe Frankrijk waarvan het de pathologie is.